ПРАВО ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

УДК 341.645

МЕЖІ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Наталія БЛАЖІВСЬКА,
кандидат юридичних наук,
докторант Інституту законодавства Верховної Ради України

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена розкриттю меж здійснення Європейським судом з прав людини діяльності щодо інтерпретації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Досліджується юрисдикція Європейського суду з прав людини з питань тлумачення й застосування норм Конвенції. Окрема увага приділена характеристиці еволютивного тлумачення та автономного тлумачення Європейським судом з прав людини. Визначено конвенційне тлумачення як делеговане тлумачення Європейським судом з прав людини положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яке здійснюється безпосередньо в процесі правозастосовної діяльності, має загальнообов'язковий і нормативний характер у рамках конкретної справи й має для судів держав-учасниць Конвенції зобов'язальний характер.

Ключові слова: еволютивне тлумачення, автономне тлумачення, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський суд з прав людини.

METE AND BOUNDS OF INTERPRETATIVE ACTIVITIY OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Natalia BLAZHIVSKA,
Candidate of Law Sciences,
Ph. D. Candidate in Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine

SUMMARY

The article is devoted to the disclosure of the scope of the European Court of Human Rights' activities concerning the interpretation of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The jurisprudence of the European Court of Human Rights on the interpretation and application of the Convention's rules is being studied. Particular attention is paid to the characteristics of the evolutive interpretation and autonomous interpretation by the European Court of Human Rights. There is determined the conventional interpretation as the delegated interpretation by the European Court of Human Rights of the provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms which is carried out directly over law-enforcement activity, has an obligatory and normative character in the context of a specific case and carries the binding effect for the courts of the States Parties to the Convention.

Key words: evolutive interpretation, autonomous interpretation, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the European Court of Human Rights.

Постановка проблеми. Охорона прав людини на сучасному етапі розвитку вийшла за внутрішньодержавні рамки, набула масштабного характеру. Питання визнання й захисту цих прав уже не може вважатися виключною прерогативою окремих країн. У зв'язку з цим можна констатувати факт прийняття у XX–XXI ст. ст. значної кількості міжнародних договорів, які закріплюють фундаментальну систему принципів і норм у сфері прав людини.

В умовах глобалізації стандартів прав людини важливу роль відіграє Рада Європи, яка за останні кілька десятиліть перетворилася на найбільшу інтеграційну організацію регіону, участь держав-членів у якій свідчить про наявність високих стандартів демократії, а також дотримання основних ознак правової держави. Одним із найважливіших досягнень цієї організації є створення загальної для всієї Європи системи стандартів основоположних прав людини, ядро якої становить Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). Причина її розроблення мала суто інтеграційний характер. Заснування Європейського Союзу і прийняття Конвенції значною мірою стали результатом зусиль прихильників ідеї єдиного загальноєвропейського простору. При цьому ядром європейського механізму охорони прав людини є не уніфікований міжнародний договір, а наднаціональний орган правосуддя – Європейський суд з прав людини (далі – Європейський суд).

У процесі розгляду конкретних скарг приватних осіб на дії та рішення органів і посадових осіб держав-учасниць Ради Європи Європейський суд одночасно вирішує важливе завдання – тлумачення норм Конвенції, забезпечуючи їй однаковий характер. Зміст норм, закріплених у документі, істотною мірою доповнюється й уточнюється в судовій практиці Європейського суду, що фактично є другим найважливішим джерелом загальноєвропейських стандартів прав людини.

Актуальність теми дослідження. Останнім часом зріс інтерес до проблематики юридичної природи рішень Європейського суду та їх правових наслідків у державах-учас-

ницях Ради Європи, розширилося коло питань, що підлягають судовому розгляду. Усе це не могло не позначитися на уявленнях про місце й роль рішень Європейського суду. В Україні питання про правові наслідки актів Європейського суду давно є предметом доктринального аналізу вчених. Незважаючи на зростання впливу рішень Європейського суду на національне матеріальне та процесуальне право, в літературі часто обговорюються питання про фактичне визнання й виконання рішень Європейського суду лише в частині виплати грошової компенсації. Однак правові наслідки для держав-учасниць Ради Європи, що випливають із рішень Європейського суду, безперечно, вимагають особливого аналізу та дослідження. З огляду на зазначене, є необхідність дослідження актів Європейського суду як інтерпретаційних актів, що мають нормативну юридичну силу.

Стан дослідження. Вивченням проблеми стосовно особливостей здійснення Європейським судом інтерпретаційної діяльності займалися такі вітчизняні учені, як В.В. Костицький, В.Т. Маляренко, В.П. Паліюк, П.М. Рабінович, О.І. Тіунов, С.В. Шевчук та багато інших. Разом із тим поза увагою авторів залишаються деякі дуже важливі питання, які потребують свого детального висвітлення.

Мета й завдання статті, зважаючи на викладене, полягають у розкритті меж здійснення Європейським судом діяльності щодо інтерпретації Конвенції.

Виклад основного матеріалу. Європейський суд, відповідно до норм Конвенції, має право приймати такі види актів:

– рішення з окремих питань, наприклад, про прийнятність або неприйнятність заяв (стаття 45);

– рішення в конкретній справі з подальшою їх публікацією (статті 42–44);

– звернення колегії під час розгляду справи (стаття 43);

– консультативні висновки на запит Комітету міністрів (стаття 47) [1].

Визнання юрисдикції Європейського суду обов'язковою з питань тлумачення й застосування норм Конвенції означає визнання обов'язкової сили рішень Європейського суду, а також визнання й застосування норм Конвенції в тому розумінні, в якому вони тлумачаться в рішеннях Європейського суду.

У теорії права тлумачення як попередній етап реалізації права посідає важливе місце у функціонуванні права, оскільки за допомогою тлумачення розкривається й уточнюється зміст конкретної норми права, а також забезпечується її однакове й ефективне застосування [2, с. 311]. За допомогою тлумачення уточнюються більш конкретні елементи й обставини, необхідні для правозастосовної діяльності. Зокрема, встановлюється основна мета прийняття закону чи іншого нормативного акта, що містить розглянуті норми, його роль і призначення, можливі наслідки його застосування, з'ясовуються умови застосування цього акта, його місце в системі законодавства та характер його взаємозв'язків з іншими актами.

Під час вивчення акта тлумачення права визначається зміст, який мав на увазі законодавець. Досягається його точне й однакове розуміння та однакове на всій території дії нормативно-правового акта застосування. Тлумачення як правове поняття по-різному визначається правознавцями. Так, Ю.Л. Власов визначає тлумачення як особливий вид діяльності державних органів, посадових осіб, громадян і їхніх об'єднань, спрямований на розкриття змісту правових норм і виявлення закріпленої в них державної волі. Він підкреслює, що тлумачення є одним із найважливіших елементів, а точніше, умов успішної правотворчої й особливо правозастосовної діяльності [3, с. 99]. В.Л. Горбатюк підкреслює, що тлумачення має визначальне значення для розуміння сенсу та змісту будь-якого міжнародного договору, особливо у зв'язку з процесами глобалізації [4, с. 82]. За допомогою тлумачення здійснюється універсалізація правових стандартів у сфері прав людини, забезпечується однаковість у визначенні змісту та обсягу загальновизнаних прав і свобод людини. З приводу діяльності Європейського суду під тлумаченням розуміється з'ясування точного сенсу, змісту правової норми Конвенції [5]. Завдання й мета тлумачення полягають у тому, щоб встановити зміст норм Конвенції та правильно їх застосувати.

Інтерпретаційні акти Європейського суду розраховані на багаторазове застосування й використання невизначеним колом осіб (у чому проявляється нормативний характер його актів тлумачення). Європейський суд, один раз витлумачивши норму Конвенції, неодноразово використовує таке тлумачення у своїх рішеннях. Крім того, первісне рішення Європейського суду, що містить зразок тлумачення норм Конвенції, є прецедентом тлумачення. Прецедент тлумачення являє собою пілотне тлумачення Європейським судом норм Конвенції, яке в подальшому застосовується як зразок тлумачення норм Конвенції під час розгляду аналогічних спорів з іншим суб'єктним складом.

Рішення Європейського суду відіграють важливу роль як акти тлумачення права. Європейський суд сприяє однаковому розумінню норм Конвенції країнами-учасницями Конвенції. Отже, норми Конвенції повинні розумітися і тлумачитися державами-учасницями так само, як їх тлумачить Європейський суд у процесі розгляду різних звернень приватних осіб. Сьогодні суди практично всіх держав-учасниць Конвенції досліджують рішення Європейського суду та посилаються на них для правильного застосування норм Конвенції.

Аналізуючи рішення Європейського суду як акти тлумачення права, можна виділити такі їх ознаки:

1) містять у собі загальні та уточнювальні роз'яснення правил поведінки й, отже, є актами авторитетного судового органу, а не нормативними правилами;

2) адресуються, як правило, учасникам процесу – заявникам і державам – учасникам спору як адресатам відповідних норм права;

3) мають обов'язковий характер;

4) мають пряму дію [6].

Пряма дія рішень Європейського суду у внутрішньому праві держав-учасниць Конвенції становить унікальну особливість механізму Конвенції. Судова влада держави-учасниці Конвенції безпосередньо інтегрує вимоги Конвенції у внутрішнє право, не чекаючи, коли це зроблять інші гілки державної влади.

Повноваження Європейського суду щодо тлумачення Конвенції поширюється на всі норми Конвенції. Для розуміння рішень Європейського суду як актів тлумачення права варто визначити, який вид тлумачення використовує Європейський суд. У сучасній теорії права офіційне тлумачення прийнято класифікувати на два види – нормативне та казуальне [7, с. 366]. Нормативне тлумачення – це роз'яснення загального характеру, яке має на меті дати орієнтир для правозастосування та належить до необмеженого числа випадків. Таке тлумачення може викликатися як неясністю закону, неадекватним вираженням волі законодавця, так і неправильним розумінням закону. Казуальне тлумачення також є офіційним (тобто має юридичну силу), але, на відміну від нормативного, поширюється тільки на конкретний випадок, розглянутий у конкретній справі. Виступаючи обов'язковим тільки для певного випадку, казуальне тлумачення слугує зразком для інших органів, які розглядають аналогічні справи або застосовують відповідну норму.

Де-юре рішення Європейського суду є обов'язковим до виконання лише для конкретного адресата – держави-

учасниці, стосовно якої його було винесено. Інакше кажучи, рішення Європейського суду є казуальним актом тлумачення. Однак, відповідно до Конвенції, Європейському суду належить право на нормативне легальне тлумачення всіх її норм, що встановлює загальнообов'язковий характер його інтерпретаційних актів. Європейський суд, розглядаючи справу й формулюючи в рішенні тлумачення норм Конвенції, визначає не тільки поведінку сторони у спорі, а й порядок реалізації норми. Визнаючи рішення Європейського суду юридично обов'язковим, сторони зобов'язані надалі щоразу під час застосування положень Конвенції враховувати рішення Європейського суду щодо тлумачення норм Конвенцій.

Отже, недотримання всіма державами-учасницями положень Конвенції в інтерпретованому вигляді в рішеннях Європейського суду слугує підставою для визнання відповідної держави порушником міжнародних зобов'язань. Тобто судова практика Європейського суду набуває нормативності, встановлюючи обов'язкові для всіх держав-учасниць Ради Європи правила поведінки. Проте Європейський суд у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що він повинен не займатися абстрактним контролем за виконанням норм Конвенції, а обмежити свій розгляд питаннями, що виникають у конкретному випадку, який він розглядає [8].

У правовій доктрині виділяють три види тлумачення за обсягом: буквальне, обмежувальне й розширювальне [7, с. 369]. Буквальне тлумачення – це таке тлумачення, при якому текстуальний вираз норми права та її дійсний сенс збігаються, тобто дух і буква закону збігаються. Таких норм більшість. Однак законодавцю не завжди вдається повністю поєднати дух і букву правової норми, і тоді правозастосувачу доводиться вдаватися до розширювального або обмежувального тлумачення. Обмежувальне тлумачення – це таке тлумачення, при якому нормі права надається більш вузький зміст, ніж це випливає з буквального тексту норми, що тлумачиться. Розширене тлумачення – це таке тлумачення, при якому нормі права надається більш широкий зміст, ніж її словесне вираження.

Згідно з практикою Європейського суду, основним застосовуваним видом тлумачення норм Конвенції за обсягом під час розгляду скарг заявників є розширювальне. Так, на думку колишнього Голови Європейського суду Рудольфа Бернхардта, Конвенція повинна тлумачитися й застосовуватися як «живий інструмент», слідуючи за розвитком суспільства та не обов'язково згідно з намірами батьків-засновників у 1950 році [9]. Крім того, в рішенні у справі «Fey v. Austria» Європейський суд зазначив, що обмежувальне тлумачення прав і свобод особистості, гарантованих Конвенцією, суперечить об'єкту й меті цього договору [10].

Сьогодні Європейський суд, розкриваючи зміст та обсяг прав і свобод людини, гарантованих Конвенцією, тлумачить їх настільки широко, наскільки дозволяє йому мета Конвенції. Інтерпретаційна діяльність Європейського суду не обмежується простим роз'ясненням міжнародно-договірних норм. Зважаючи на еволютивний спосіб, інтерпретація Конвенції розглядається не як сукупність застиглих норм, а як документ, який постійно розвивається й повинен тлумачитися у світлі сучасних умов. Основною формою реалізації еволютивного підходу є розширене тлумачення низки понять, що містяться в Конвенції.

Використання еволютивного способу тлумачення Конвенції було згадано в одній зі справ, де, зокрема, було зазначено, що Європейський суд має звичай дотримуватися їх і застосовувати уроки в інтересах правової стабільності та послідовного розвитку судової практики, що стосується Конвенції [9]. Це не перешкоджає Європейському суду відступати від норм Конвенції, якщо цього вимагають крайні причини. Така різка зміна може бути виправданою, якщо вона буде слугувати гарантією того, що тлумачення Конвенції розвивається разом із суспільством і відповідає актуальним умовам.

Необхідно також підкреслити, що існують межі еволютивного тлумачення – воно не повинно перетворитися на судовий активізм. Роз'яснення змісту норм Конвенції має відповідати ідеалам і цінностям громадянського суспільства.

Постійно підкреслюючи, що Конвенція є «живим документом», Європейський суд демонструє здатність виводити з неї положення, далекі від початкових намірів авторів її тексту. У результаті, як зазначають деякі експерти, діяльність Європейського суду іноді перетворюється на справжню законодавчу політику [9]. Аксіоматичною стала формула, відповідно до якої норми Конвенції діють у тому вигляді, в якому вони витлумачені Європейським судом. Формула ніде не зафіксована, але визнається всіма державами-учасницями Ради Європи незалежно від того, до якої правової сім'ї належить правова система тієї чи іншої країни-учасниці, визнає вона джерелом права судовий прецедент чи ні.

Однак помилково стверджувати, що влада Європейського суду є необмеженою. Судова практика Європейського суду базується на жорстких принципах і методах тлумачення норм Конвенції, використання яких призводить, як правило, до розширення змісту й гарантій закріплених Конвенцією прав і свобод [11]. Мова йде про такі принципи:

1. Принцип автономного тлумачення. Терміни, які використовуються в статтях Конвенції, можуть мати різний зміст у національних правових системах держав-учасниць Ради Європи, що породжує небезпеку колізій у сфері охорони відповідних прав і свобод на території різних країн.

Щоб уникнути подібної небезпеки, Європейський суд самостійно оцінює обсяг пропонованих понять і виробляє їх єдине значення. Наприклад, термін «закон», який використовується в багатьох статтях Конвенції, інтерпретується Європейським судом у матеріальному сенсі, тобто може позначати будь-яке джерело права конкретної країни, прийняте відповідно до національної конституції, навіть якщо воно виходить не від законодавчої, а від виконавчої або судової гілок влади. Водночас стосовно випадків допустимих обмежень прав особистості Європейський суд висуває до законів низку вимог, зокрема вони мають бути доступними для громадян, тобто опублікованими (вимога доступності), досить чітко визначати умови та порядок обмеження суб'єктивного права (вимога передбачуваності).

2. Метод захисту рикошетом – один із найбільш потужних методів, наявних в арсеналі Європейського суду. Він дає можливість останньому визнавати й захищати ті права, які безпосередньо не закріплені в Конвенції, але тісно пов'язані з її положеннями або побічно випливають із них. Як такі похідні права Європейським судом у різний час визнані, наприклад, право людини на зображення і право на здорове навколишнє середовище (виведені зі статті 8 Конвенції про право на повагу до приватного й сімейного життя), а також право на виконання судових рішень. Метод захисту рикошетом призводить також до включення в судову практику Європейського суду низки соціальних прав, які пов'язані з гарантованими в Конвенції особистими й політичними правами (наприклад, право на гідний рівень життя, охорону здоров'я або сприятливі умови праці).

Однак, незважаючи на прагнення до однакового застосування Конвенції та еволютивне тлумачення закріплених у ній прав і свобод, Європейський суд нагадує, що тлумачення внутрішнього права передусім має здійснюватися

національними органами судової влади. Такий принциповий підхід зумовлений тим, що судові органи держав-учасниць здатні краще оцінити обставини й умови реалізації Конвенції на своїй території з урахуванням національних особливостей. Втручання Європейського суду допускається лише у випадку свавілля з боку внутрішньодержавних органів [11].

З урахуванням вищевикладених обставин Європейський суд залишає за національною владою певну автономію у сфері оцінювання, яке може бути більш-менш широким залежно від конкретного права або фактичної ситуації. Однак не можна не враховувати той факт, що межі оцінювання встановлюються саме Європейським судом, а не національними органами державної влади. Історико-правовий аналіз прецедентного права і практики Європейського суду дає змогу констатувати, що з часом указані межі національної кваліфікації поступово звужуються.

Європейський суд, реалізуючи правозастосовну функцію, не тільки усвідомлює, а й роз'яснює у формі індивідуального акта положення Конвенції. Усі форми реалізації права так чи інакше пов'язані з тлумаченням, оскільки правові норми мають загальний, абстрактний характер і застосовуються до конкретних ситуацій. Необхідність тлумачення Конвенції зумовлена також специфікою юридичної техніки, стислістю, використанням спеціальних термінів, юридичних конструкцій, логічними зв'язками норм права одна з одною всередині одного нормативного акта, зв'язками, що існують між різними нормативними документами, та іншими подібними обставинами.

Європейський суд здійснює делеговане (легальне) тлумачення, оскільки, відповідно до загальної теорії права, такою діяльністю мають право займатися уповноважені органи, які не приймали правові норми, але яким надано право їх тлумачення. Стаття 32 Конвенції зараховує до компетенції Європейського суду всі питання, що стосуються тлумачення положень Конвенції [1].

З урахуванням вищевикладеного можна запропонувати таке визначення поняття конвенційного тлумачення. Конвенційне тлумачення – це делеговане (легальне) тлумачення Європейським судом положень Конвенції, яке здійснюється безпосередньо в процесі правозастосовної діяльності, має загальнообов'язковий і нормативний характер у рамках конкретної справи й має також для судів держав-учасниць Конвенції зобов'язальний характер.

Тлумачення норми права тісно пов'язане з конкретизацією. У правотворчості конкретизація зводиться до видання підзаконних нормативних актів органами, що володіють правотворчою компетенцією [12, с. 126]. У правозастосуванні вона полягає в уточненні (деталізації) гіпотези, диспозиції або санкції юридичної норми, необхідному для «прив'язки» її до конкретного випадку, що вимагає правового вирішення. Положення, зафіксовані в рішеннях Європейського суду, мають значення стандарту, якому держава повинна слідувати з метою недопущення порушення Конвенції та який повинен дотримуватися нею в майбутньому в разі повторення аналогічних ситуацій. Аналізуючи ці питання, Є.О. Звєрєв запропонував використовувати поняття «правоположення», під яким розуміють такі загальні веління правозастосовних органів, які з найбільшою точністю відображають волю законодавця й слугують відносно самостійним засобом юридичного впливу на суб'єктів суспільних відносин [13, с. 122].

Тлумачення й конкретизація права – основні джерела правоположень, що формуються Європейським судом. Жоден правозастосовний акт не приймається без попереднього з'ясування змісту відповідних правових норм. Причому результати з'ясування так чи інакше об'єктивуються в рішенні в конкретній справі. Але в одних випадках вони ніяк особливо не оформлюються, в інших – спеціально обумовлюються в мотивувальній частині правозастосовного акта. Це відбувається зазвичай тоді, коли у зв'язку з можливим різним розумінням права виникає необхідність спеціально підкреслити єдино правильний зміст правових приписів.

Один із проблемних аспектів тлумачення норм Конвенції пов'язаний із різними варіантами її застосування. Оскільки Конвенція може застосовуватися як частина правової системи України, отже, її положення можуть бути витлумачені національними органами правосуддя. Але тлумачення здійснює й сам Європейський суд. У зв'язку з цим не виключається ситуація, коли тлумачення Конвенції національними судами відрізнятиметься від тлумачення її норм у Європейському суді. Очевидно, що пріоритетним буде тлумачення Конвенції останнім. Тлумачення Європейським судом положень Конвенції обумовлено тим, що, розглядаючи скарги про порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією, на предмет їх прийнятності й суті, Європейський суд керується не внутрішнім правом відповідної держави, а власними правовими стандартами [14].

Висновки. Практика тлумачення Європейським судом положень Конвенції має визначальне значення для розуміння гарантій прав і свобод людини, закріплених у Конвенції. Цим обумовлені його правові позиції, а також поняття, які мають автономне значення відповідно до Конвенції й, будучи результатом тривалої практики тлумачення Європейським судом положень Конвенції, сприяють досягненню основної мети – ефективного захисту основних прав і свобод людини та громадянина.

Викладене дає змогу резюмувати таке. Практика Європейського суду в рамках конвенційного тлумачення має вагоме значення для національних судів країн-учасниць Конвенції в процесі з'ясування нормативного змісту того чи іншого правового інституту, його ключових (універсальних) параметрів, нормативного змісту конвенційних норм, порядку вирішення колізій, меж допустимого обмеження конвенційних прав. Завдання Європейського суду під час здійснення тлумачення не полягає в тому, щоб підміняти національні судові органи. На національні органи, а саме суди, покладено завдання тлумачення внутрішнього законодавства, навіть коли внутрішнє право відсилає до положень міжнародного права або міжнародних договорів. Європейський суд лише перевіряє відповідність Конвенції та результатів такого тлумачення.

Список використаної літератури:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

2. Бержель Ж.-Л. Общая теория права / пер. с франц. Москва: ИНФРА-М, 576 с.

3. Власов Ю.Л. Проблеми тлумачення норм права: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 180 с.

4. Горбатюк В.Л. Багатоаспектна процедура тлумачення правових норм. Інформація і право. 2016. № 1 (16). С. 79–84.

5. John Hedigan. The European Court of Human Rights: Yesterday, Today and Tomorrow. URL: https://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dcc0c8495/t/56b718c562cd94dc824ac860/1454840006146/GLJ_Vol_12_No_10_Hedigan.pdf.

6. Kanstantsin Dzehtsiarou, Alan Greene. Legitimacy and the Future of the European Court of Human Rights: Critical Perspectives from Academia and Practitioners. URL: https://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dcc0c8495/t/56b718b362cd94dc824ac838/1454839988351/GLJ_Vol_12_No_10_Dzehtsiarou.pdf.

7. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік,

О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

8. Steven Greer. The Margin of Appreciation: Interpretation and Discretion under the European Convention on Human Rights. URL: http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRFILES/DG2-EN-HRFILES-17(2000).pdf.

9. Lee Ka Yee Rosa. Expansive interpretation of the European Convention on Human Rights and the creative jurisprudence of the Strasbourg's Court. URL: http://www.artsfac.hku.hk/mercury/wp-content/uploads/Rosa_Lee1.pdf.

10. Рішення Європейського суду у справі «Fey v. Austria» від 24 лютого 1993 року. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57808.

11. The Elastic Jurisprudence of the European Court of Human Rights. URL: http://www.oxcis.ac.uk/lectures/The_Elastic_Jurisdiction_of_the_ECHR_2012.02.14_Oxford.pdf.

12. Стефанчук Р.А. Актуальные проблемы современного законотворчества в Украине. Народовластие и права человека: сборник тезисов Международной научно-практической конференции. Москва, 2012. С. 120–131.

13. Звєрєв Є.О. Тлумачення міжнародних договорів національними судами: європейський досвід та українська практика: дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2015. 227 с.

14. Wildhaber L. The European Court of Human Rights in action. URL: http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/law/lex/rlr21/wildhaber.pdf.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Блажівська Наталія Євгенівна – кандидат юридичних наук, докторант Інституту законодавства Верховної Ради України

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Blazhivska Natalia Yevhenivna – Candidate of Law Sciences, Ph. D. Candidate in Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine

nataliablazhivska@ukr.net